

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Ds R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Ds D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Haarlemmermeer; Mr J. Meulink, Enschede; Ds H. M. Mulder, Kampen; Dr G. K. Schoop, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Dr H. Smilde, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Batavia; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen
Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V. — Goes

Postrekening Nummer 406040 ten name van
BUREAU „DE REFORMATIE“ — GOES
Telefoon 2424

Abonnement: f4.— per half jaar bij vooruitbetaling
Voor het Buitenland en Ned. Indië f10.— per jaar
Advertentiën: 10 cent per mm. Losse nummers 20 cent

INHOUD: Hoofdartikel: De betekenis van de vrijmaking voor theologie en leven, 9. — Uit de Schrift: Zoon des mensen — candidaat voor den Kurios-titel (Joh. 6: 62; 3: 13). — Kerkelijk leven: Gereformeerde politiek. — Theol. Hoogschool-dag 1950. — Zou het nu gaan gebeuren?..... Het kan binnenkort wel. — Exhileren. — Situatietekening: doen zeggen en herzeggen.

„Zeggen voor antwoord. — „Geen behoorlijk exegeet meer“.
— Op en om 't kerkplein: Welke weg leidt naar Rome?
— Opv. en Ond.: Ouders, uw kinderen!, 3. — Pop. Wetensch. Schetsen: De volkomenheid der sacramenten, 3 slot. — Pol. en Soc. leven: Het gevaar der samenwerking. — Perschoon. — Kerknieuws.

dat in onze Formulieren van Eenigheid, en zoo ook bij onze oude dogmatische schrijvers, het denkbeeld van de eenheid der zichtbare kerk nog stand hield, terwijl toch in het werkelijke leven steeds opmerktiger met de pluriformiteit der zichtbare kerk gerekend werd”⁶³).

Wel moet eerlijkheidshalve vastgesteld worden, dat Kuyper toch gevoelt, hoe in de gedeeldheid der kerk onder den invloed van de wet der ontwikkeling iets wringt. „Pluriformiteit is naar onze vaste overtuiging een fase van ontwikkeling waartoe ook de kerk van Christus in het zichtbare moest komen; maar de pluriformiteit is historisch op een wijze tot stand gekomen, die het eenheidsbesef beleedigt. Hadde ook hier de zonde niet alles bedorven, dan had de pluriformiteit zich moeten ontwikkelen zonder de eenheid prijs te geven, ook al kon die eenheid niet dan federatief gevonden worden”⁶⁴).

Zoo is dus ook de dusgenaamde pluriformiteit een integreerend deel van Kuyper's gedachtenwereld. Theoretisch vloeit het voort uit zijn gemeene-gratie-begrip. Maar ook praktisch heeft het groote betekenis. We hebben juist boven uiteengezet, hoe volgens Kuyper er maar één weg is voor de inwerking door de kerk op de Overheid en wel die van politieke machtsvorming in den weg van den stembusstrijd.

Maar daarvoor heeft hij dan ook de leer der pluriformiteit nodig. Want daardoor is hij nu in staat de christenen van Nederland te mobiliseeren achter het vaandel van de partij, ongeacht welke kerkelijke belijdenis zij hebben. Voor zijn staatkundige actie kan hij nu de belijdenis der kerk missen. Daarvoor heeft hij een z.g. Program van Beginselen, een soort van staatkundige belijdenis, buiten de kerkelijke belijdenis om, en zooals wij boven zagen, op concrete punten er duidelijk mee in strijd. Ook op het punt der kerk. Want de pluriformiteit is doorgedrongen, ook in het Program van Beginselen. In art. 3 staat immers, dat het Staatsgezag ten onzent gebonden is aan de eeuwige beginselen, die in Gods Woord geopenbaard zijn, evenwel niet rechtstreeks gelijk in Israël, noch door de uitspraak van eenige kerk, maar in de consciëntie van overheid en onderdanen. Men lette op dat eene zinnetje: noch door de uitspraak van eenige kerk. Daarin worden alle kerken op één hoop geworpen en het onderscheid tusschen ware en valsche kerk genegeerd.

R. H. BREMMER.

⁶³) t.a.p.⁶⁴) Gemeene Gratie, 3, pag. 231.

UIT DE SCHRIFT

Zoon des mensen — candidaat

voor den Kurios-titel

Wat zou het dan zijn, zoo gij den Zoon des mensen zaagt opvaren, daar Hij te voren was?

En niemand is opgevaren in den hemel, dan die uit den hemel nedergelaten is, namelijk de Zoon des mensen, die in den hemel is.

Joh. 6: 62 en Joh. 3: 13.

Het heeft bij theologen de aandacht getrokken, dat de Heiland zelf zich veel vaker „Zoon des Menschen“ noemt, dan „Heer(e)“ laat noemen.

Men heeft dat ook op dien „grond“ beweerd, dat de naam Kurios (Heer, in glorieuzen zin, Eigenaar, Machthebber), hoewel aanvankelijk niet in gebruik bij de christenen in Palestina, later door Paulus in de kerk

De betekenis van de vrijmaking voor theologie en leven (IX)

HOOFDARTIKEL

5. DE VERBINDINGSSCHAKEL TUSSEN GEMEENE GRATIE EN PLURIFORMITEIT.

Hier stuiten we op de verbinding tusschen Kuyper's gemeene-gratie-begrip en zijn theorie van de pluriformiteit der kerk. Het één is niet los te maken van het ander. Het zijn beide elementen van het gedachtencomplex, dat Kuyper concipieerde.

Het is interessant op dit punt de wegen van Kuyper's denken te volgen. Zijn grondfout is o.i., dat hij over de kerk gedacht en gesproken heeft als over een in de tijdelijke werkelijkheid voorhanden fenomenon. Hij heeft de kerk niet beleeden als een werkelijkheid, waarvan het bestek in de Schriften is geteekend en die daarom alleen in de dagelijksche actuele gebondenheid aan de Schriften kan vergaderd worden, maar hij heeft over de kerk gedacht en gesproken als over een werkelijkheid, opkomend uit het door de gemeene gratie gecontinueerde scheppingsleven. En, nu hij eenmaal dezen weg is ingeslagen, vloeit daar vanzelf uit voort dat het leven van de kerk dan beheerscht wordt door de wetten van de gemeene gratie.

Daardoor heeft hij de mogelijkheid geschapen de wet der ontwikkeling, die hij, negentiende eeuw, die hij was, overal zag werken in de schepping, ook op de kerk toe te passen. Zoo komt het dogma van de pluriformiteit der kerk als het ware ongedwongen uit zijn gemeene-gratie-denken op. Vandaar dat hij schrijven kan: „Evenals elke andere menscheleke levensopenbaring is ook zij onderworpen aan de wet der ontwikkeling. (Die „zij“ is dan de kerk). Deze wet der ontwikkeling nu stelt op alle terreinen van leven den regel, dat deze ontwikkeling ga door splitsing en door daaruit geboren strijd. Wat begint en moet beginnen met eenvoudig te zijn, gaat bij hooger ontwikkeling altoos en naar Gods ordinantie in veelvormigheid of pluriformiteit over”⁶³).

In dit citaat ziet ge prachtig de lijnen loopen van Kuyper's denken over de gemeene gratie naar de pluriformiteit der kerk. Het één vloeit als het ware uit het andere voort. In heel het scheppingsleven heerscht de wet der ontwikkeling.

Waarom zou de kerk aan de werking van die wet onttrokken zijn? Het ontwikkelingsdenken van zijn eeuw heeft Kuyper hier in zijn greep en drijft hem voort, ook in zijn spreken over de kerk. Vanuit deze positie is het naar het formuleeren van de leer der pluriformiteit maar één stap. Hij ziet hoe heel de geschiedenis van de christelijke kerk door deze ontwikkelingswet beheerscht wordt. Een oogenblik scheen

het, dat door de roomsche hiërarchie de ontwikkeling van de kerk van het eenvormige tot het veelvormige tot staan zou worden gebracht. Maar het is en blijft de groote betekenis van de Reformatie, dat zij aan die ontwikkeling weer den vrijen loop gegeven heeft. Wel drong dit nog niet door tot het bewustzijn van de Reformatoren. Zij waren zelf nog bevangen door de roomsche eenheidsidee, maar later kwamen hun volgelingen tot beter inzicht.

Kuyper schrijft dit letterlijk zoo: „Toch kon eerst nadat de kruiddamp van dezen strijd was opgetrokken, de doorbreking van het proces tot het bewustzijn doordringen. Vandaar dat ook de Reformatoren, nog in de Roomsche eenheidsidee bevangen, zich aanvankelijk niet anders voorstelden, of de Roomsche Hiërarchie zou worden vernietigd, en de vrijgemaakte kerken zouden als nieuwe eenheid zich openbaren. Dogmatisch hebben zij daarom de Roomsche eenheidsidee nog bepleit, en in hun ijver het ondenkbare beproefd, om de gebroken eenheid te herstellen”. Kuyper vervolgt dan met de betekenisvolle woorden: „Dit pogen is mislukt en moest mislukken (Spatieering van ons). Die eenheidsidee was toch niet opnieuw te verwerzen, tenzij men ze opnieuw omzette in een clericale hiërarchie.....”⁶⁴).

In dit laatste citaat geeft Kuyper niet alleen een bepaald kerkbegrip, maar komt hij zelfs tot een constructie van de kerkgeschiedenis vanuit zijn door de gemeene gratie beïnvloede ontwikkelingsdenken. Dit beheerscht daardoor ook de visie van hem en zijn leerlingen op de belijdenisgeschriften en hun betekenis. Zij zien de kerk onderworpen aan een steeds voortschrijdende ontwikkeling, die de breuk in de kerk ziet als een factor in de ontwikkeling tot een steeds rijker leven.

Kuyper heeft er zich dan ook rekenschap van gegeven, dat hij op deze wijze in conflict kwam met de belijdenis. De belijdenis en de oude theologen hadden voor deze ontwikkelingswet nog geen oog. Hoewel zij zelf de roomsche hiërarchie doorbraken, drong het nog niet tot hun bewustzijn door, dat zij daardoor vrij baan maakten voor de pluriformiteit. Vandaar dat Kuyper er ook toe komt dit openlijk uit te spreken. Hij zegt zelf: „Hierdoor nu is een kloof gaan gapen tusschen de in de Belijdenis uitgedrukte overtuiging, en de overtuiging die zich later onder den drang van het leven gevormd heeft”⁶⁵). De confessie houdt dus nog vast aan de eenheid der kerk in het zichtbare en op dit punt is er een duidelijk conflict tusschen het belijden der kerk, zooals het in de confessie is uitgedrukt en den huidige stand van het geloofsbewustzijn der kerk. Kuyper rekent dan ook op dit punt rustig met de confessie af. „En hierdoor nu is het gekomen,

⁶³) t.a.p.⁶⁴) Gemeene Gratie, 3, pag. 230.

⁶³) Gemeene Gratie, 3, pag. 287. Zoo schrijft Kuyper ook t.a.p.: „Zoo is het ook in het leven van de plant, van het dier, en, op menscheleke terrein, in het gezin, in het geslacht, in het bedrijf, in de kunst, in de wetenschap, in het staatkundig leven, en zoo ook in het leven der kerk”. Men lette erop, hoe Kuyper in deze reeks ongemerkt overspringt vanuit het z.g. gemeene gratie-terrein, naar dat van de „particuliere“ genade.

bbijn. Dit is in de Woord dat threven en dat ing mag beluiste, maar thans hier verkondigd, Geboden en het

ezes Jesaja 56 rd gekozen, wat oge, geschreven s zal een heide-

st licht van de profetisch ver- enst.

rijke Woordver- uwe Testament profetie. Jesaja i voorzegt, zeer icatie handelde. aarschuwin en lent te worden e bij het uit- yeral waar het taan Gods fon- elling kwam op Gods Evangelie. t alle taal, volk net op dit punt oken verschijnt n op te voeren iert de eenheid ndat God alles

ngen uit Psalm

aren vertegen- is Gorinchem— s en vele ge-

ukwensen uit pte, dat de ge- uw zou mogen an Leerdam in mens deze kerk

ds H. Amelink Dulemborg. Spr. n gift aan, te

C. Roth, dank- r der Chr. Na- meente steeds school.

or, waarna de n 12.

bracht op een bracht de ge- o heeft zij op uw in gebruik

ers van vragen tot onze vreug- hebben aan- j hopen elkaar moeten te Nun-

om nu teleur- u terugtrekken noodige kosten h opaf, alvast nummer 338475 nppen, met bij- r Dinsdag 20 r niet voor de mist in minde- len deelnemers-

st doenlijk. Wij mededeelingen

zake het pro- n dergelijke.

V. BOUWSMA.

YSTEEM

Gebruik

e verkrijgbaar.

g de

NNEN EN

EN

TENKASTJES

im 800 kaarten

ndelaar of den

Cointre N.V.,

Giro 36000.

OMMENTAAR

geboden.

cover versche-

nieuw, 18 dln.

nder No. 501,

rmatie”, Goes.

n dit blad

is ingedragen. Min of meer als tegenstelling met wat het „primitieve“ geloof behelsde.

Nu is dit beweren van een contrast onjuist. Dat de Heiland zichzelf bij voorkeur Zoon des menschen noemt, en dit steeds weer, staat vast.

Maar dat is geen tegenstelling met Paulus, die Hem „Heer“ noemt (Filipp. 2), en die het immers alles „heeft ontvangen“ wat hij aan de kerk heeft „overgegeven“?

Want de naam Zoon des menschen is ontleend aan Daniël 7:13. Daar komt een prachtige tegenstelling aan het licht. Er rezen voor Daniël's benauwden geest de beelden op van geweldige wereldmachten, sterk, en tot de tanden gewapend, als beesten-van-geweld geteekend: grijpanden, klauwen, tanden, en wat meer op macht en geweld wijzen kan.

Tegenover die wereldmachten lijkt nu het kleine kerkje Israëls een welhaast verdwijnend ding.

Maar — geen nood.

Op een lichten wolkenwagen, d.w.z. langs een voor menschen nimmer aan te leggen noch te betreden weg, wordt daar iemand voor den Heere geleid. Gode gepresenteerd. Het is „maar“ een gewoon mensch, geen kind van Adam (anthropologisch) maar van „Enos“, d.w.z. een doorgewoon menschenkind, zonder gedaante of heerlijkheid, zoo iemand als „een man-uit-het-volk“, om niet te zeggen: uit de massa, van de straat.

Een mensch van gelijke beweging als wij. Ongewapend, temidden van al die sterke „beesten“.....

Maar, hij wordt voor den Heere God geleid. En dan wordt Hem het oordeel gegeven. Hij wordt met wetgevende en uitvoerende macht bekleed, zij het, onder verantwoordelijkheid van den „Oude van Dagen“, den God der eeuwen.

Zoo is dus de naam Zoon des Menschen de naam voor 'n candidaat voor den Kurios-titel. Hij wordt voor den Heere geleid; en daarna zal hij factisch de macht hebben. De Kurios-macht. Die bestemming tot de Kurios-macht ligt dus in den aan Daniël ontleend titel: Menschenzoon. De feitelijke Kurios-macht ligt in het verschiet.

Is het dan wonder, dat Christus zelf dien naam Zoon des menschen gebruikt, bij voorkeur, in de dagen Zijner vernedering?

Hij weet het immers, en wil 't ook zeggen: dat Hij

van boven kwam. En ook, dat Hij weer naar boven gaat.

Straks.

Na volbrachten arbeid.

Daarom zegt Hij in Joh. 6, in allerlei toonaard: Ik ben het brood des levens, dat gebroken worden moet. Ik moet vernietigd worden, anders leeft gij niet. Ik ben „maar“ „een“ menschenzoon, en terwijl ik hier sta, herkent gij mij niet; gij meesmuilt; wij kennen toch zijn vader en moeder, uit die timmermanszaak?

Maar al ben ik dan „niet meer“ dan (slechts) „een“ (gewone) menschenzoon, Ik ben toch „niet minder“, Ik ben „niemand minder“ dan „DE“ (boven allen staande) Menschenzoon, Die van Daniël's visioen. Want ik KWAM van boven (Joh. 3:13). Ik kwam langs den wonderweg.

En ik ga er ook weer heen (Joh. 3:13; 6:62) langs dienzelfden wonderweg (met de wolken).

En dat is nu wel „ergerlijk“ voor uw joodsche vleesch. Maar het is toch zoo. En als straks de priester Kajafas mij laat „breken“, dan word ik precies wat ik wezen moet: het voor u gebroken brood. En dan zult gij meteen („van nu aan“) den Zoon des menschen zien heengaan als Machthebber, Kurios, op de hemelwolken (Matth. 26).

Onze kinderen moeten dus niet maar één keer, doch minstens drie maal zingen van den „lichten wolkenwagen“.

Eerst: op een lichten wolkenwagen werd de Heer NAAR d'aard gedragen (kerstfeest).

Dan: op een lichten wolkenwagen wordt de Heer VAN d'aard gedragen (hemelvaart).

Eindelijk: op een lichten wolkenwagen wordt de Heer naar de aard HERDRAGEN (wederkomst ten oordeel).

Hij is van boven.

Hij komt ook altijd van boven. Altijd transcendeert Hij ons menscheeljk vermogen. Als God. En als God-mensch-in-één-persoon.

Maar Hij blijft de „bar-enoojs“, de man van gelijke beweging als wij. Onzer een. Maar dan gequalificeerd tot de Kurios: het Kurios, het Heer-in-glorie-wezen.

En juist daarom wordt Hij de Kurios, want Hij heeft zich laten breken in den dood. Wij eten het brood. Wij eten zijn lichaam.

K. S.

Gereformeerde politiek

De Heer A. Zijlstra, van ouds bedreven in het politieke leven, en naar alle kanten belezen, steeds zich ook inzetende voor hetgeen hij belijdt, heeft onlangs een lijvig werk doen verschijnen onder den titel „Tenzij.....“. Ondertitel is: „Schriftuurlijke Beginselen voor het Staatsleven“. Uitgave Buijten & Schipperheijn N.V., Amsterdam, 1950. De titel is doorzichtig voor wie zich Da Costa herinnert: „Zij zullen ons niet hebben, de goden dezer eeuw, TENZIJ het woord des Zwijgers moedwillig werd verzaakt, 'k heb met den Heer der heeren een vast verbond gemaakt“.

De verschijning van dit werk bewijst opnieuw, dat we in politiek steeds meer „ons bezinnen“. Eerst kwam het Politiek Tractaat, van dr Verbrugh en ds Drost. Nu dit werk van den heer Zijlstra. En, wekelijks, de met groote kennis van zaken geschreven artikelen van den heer P. Jongeling. Om maar niet meer te noemen.

Hetgeen van onzen kant komt, wordt steeds feller bestreden. Aan die bestrijding ontkwam het Politiek Tractaat niet; en thans wordt tegen den heer Zijlstra alarm geroepen. De oppositie was eerst (tegen het Tractaat) niet veel meer dan wat smalen en schouderophalen. Thans evenwel wordt zij nadrukkelijker en systematischer.

Zoo heeft de hoogleeraar dr S. U. Zuidema in de N. Prov. Gr. Ct. uitvoerig zijn kritiek uitgebracht. En door deze kritiek is 't boek van den heer Zijlstra ineens midden in het veld van aller belangstelling geplaatst.

Waar deze kritiek ook ons zelf interesseert uit theologisch oogpunt, en verder gaat dan wat dèdain, leek het ons goed, er op in te gaan. Natuurlijk niet, om over het hoofd van den heer Z. heen met dr Zuidema te gaan spreken; doch om op bepaalde punten, die onze eigen theologische interesse hebben, het veld te overzien. Onze lezers kunnen er allicht aanleiding in vinden, zich ook zelf met de vragen, die opgeworpen zijn, bezig te houden.

Ons uitgangspunt nemen we in het artikel-Zuidema van 19 Mei, onder den titel: „Gereformeerde politiek“. Daarin constateert dr Zuidema, dat het boek van den heer Zijlstra laat zien, waar nu precies de grenslijnen getrokken worden, althans van den kant van het Geref. Politiek Verbond, tusschen dit Verbond en de A.R. Partij. „Ook hierom is het een belangrijk boek“, aldus dr Z. En hij noemt dan enkele punten, waarop de tegenstelling duidelijk wordt: Christus' koningschap in verband met staat en politiek; de plaats van de kerk; die van de confessie; de gemeene gratie-idee; het isolement der „christgelooovigen“. Over de volgorde van deze punten zullen we geen „boom“ opzetten tegenover dr Z., wat is trouwens een volgorde, daar, waar zulk een innige samenhang, om niet te zeggen: vervlochtenheid aanwezig is?

We volgen hem op den voet, en merken dus eerst iets op ten aanzien van wat hij te zeggen heeft over

dat eerste punt: Christus' koningschap in verband met staat en politiek.

Dr Zuidema is van oordeel, dat de heer Zijlstra in betrekking tot Christus' koningschap twee lijnen, die elkaar onherroepelijk uitsluiten, niettemin aan elkaar verbindt. Nu weet men de rest al: als dat waar is, dan is geen andere conclusie mogelijk, dan dat de heer Zijlstra ons „volkomen in den mist“ laat „rijden“.

Dr Z. trekt dan ook deze conclusie.

Laat ons dus zijn argumenten eens bekijken.

Het eerste is dit: De heer Zijlstra is van oordeel, dat de belijdenis van de volstreekte souvereiniteit van God, de regering van Koning Christus, behoort voorop te staan in elk politiek program, in elke wet, in elk verdrag (201).

Dit las dr Zuidema.

Met het oog op zijn zware klacht, zooeven aangehaald, is het nu al vast merkwaardig, dat hij den heer Zijlstra op onduidelijke wijze aanhaalt.

De heer Zijlstra immers schrijft nadrukkelijk op bl. 201: dat de kerk BELIJDT de souvereiniteit van Koning Jezus, dat die BELIJDENIS voor het staatsleven van het allerhoogste belang is, dat die BELIJDENIS behoort voorop te staan in elk politiek program, in elke wet, elk verdrag. Nu geeft dr Z. daarvan deze weergave:

De souvereiniteit van Koning Jezus — zoo schrijft hij (dhr Z.) elders in zijn nieuwe boek — die belijdenis behoort voorop te staan in elk politiek program, in elke wet, in elk verdrag.

Tot zoover de weergave van dr Zuidema.

Men vraagt zich af: wat is nu volgens dr Zuidema door dhr Zijlstra bedoeld? Dat de souvereiniteit moet voorop staan? OF, dat de belijdenis ervan moet vooropstaan?

Het beledene of de belijdenisdaad?

Of, om het met een bekenden term te zeggen: de fides quae creditur (de geloofs inhoud) of de fides qua creditur (de geloofs daad)?

Wij zoeken hier geen spijkers op laag water. Dr Zuidema toch constateert, en ik denk, dat velen van zijn medestanders dat een beetje betuurd staan aan te zien, dat „dit belijden stellig zoo niet in ons A.R. beginselprogram tot vandaag voorkomt“. Wij worden hier, zegt hij, met een vernieuwing of wijziging geconfronteerd.

Maar zulke voor de zijnen even goed als voor de onzen „groote“ woorden had dr Zuidema niet moeten schrijven, zonder eerst zich af te vragen, wat de heer

KERKELIJK LEVEN

Zijlstra bedoelt: de souvereiniteit dan wel de souvereiniteitsbelijdenis. Wie de gemeene-gratie-leer voor den staat en de staatsleer principieel voorop te stellen acht, en bovendien meent (er zijn er zoo), dat Christus' middelaarschap de gemeene gratie mogelijk maakt, zal zeggen: de belijdenis van het middelaarschap moet vooropgaan. Zal hij dat tevens altijd zeggen van het middelaarschap zelf? Wij gelooven, dat de Heer Zijlstra duidelijk heeft laten weten, dat hij bedoelt: het schriftuurlijk onderwys, d.w.z. het in de Schrift onderwezene aangaande Gods souvereiniteit, dat ga voorop. Met andere woorden: dat hij niet maar de belijdenisacte, doch den belijdenisinhoud bedoelt. Hij spreekt immers, 201, over het onderwys der kerk in dezen, wijst het beroep op de conscientie, met terzijdestelling van den Schriftinhoud, terug, als niet afdoende (200), en zegt: als hier sprake is van conscientie, dan is het de conscientie-gebonden-aan-het-woord (199).

En daarmee heeft hij ons een dienst gedaan.

Want waarom, zoo vraagt Kuyper ergens („Ons Program“, 1257), waarom schreven we in „Ons Program“, „niet, dat de „Souvereiniteit Gods“ ons ten shibboleth zou zijn, maar zochten daardoor onze bedoeling te kenteekenen, dat we onbewimpeld op „Gods Woord“ wezen als de levensmacht, die het beginsel ook van de Staatskunde moet zijn? We deden dit uit goede oorzaak. Een beroep op den Almachtige laten schier allen nog toe. Zelfs de radicaalsten onzer Staatsleden zien er nog gevaar in, voor de ooren des volks van Hoogeren zegen in een staatsstuk te zwijgen. Zoover, dat men zich openlijk tegen God zou zetten, zijn we nog niet. Spreek dus van de „Souvereiniteit Gods“, en niemand weersprekt u. Men doet alsof men u bedoeling niet vat. Men houdt zich alsof men met u die overtuiging deelde. Juist door het uitblijven van alle tegenspreking dreigt de spitse te worden afgeknot, van het wapen dat ge bezigt..... Wij men dus spraakverwarring voorkomen, dan moet men nog duidelijker zijn, en de „Souvereiniteit Gods“ nog sterker doen uitkomen, door te spreken van „Gods Woord“. Wordt dit uitgesproken, dan is elke zijweg, die tot begripsverwarring leiden kon, afgesneden, want ziet, nauwelijks is u dit woord van de lippen, of al wat liberaal heet of van conservatieven bloede is, gaat van u uit“ (1257/8).

Nu vragen we thans niet, in hoeverre Kuyper zelf, en de A.R. partij aan deze grondgedachten trouw bleef. Maar als dr Zuidema zegt, dat de Heer Zijlstra (die immers volgens Zuidema ons confronteert met een „vernieuwing of wijziging“, zie boven) komt tot een „wezenlijke verandering“ (let op), dan verklaart deze criticus:

„Tusschen hem en ons ligt niet zijn belijdenis van de Christusregering..... Maar wel zijn overspannen visie op de kerk. Daardoor en daardoor alleen komt hij tot een andere visie op de taak der overheid en op de roeping eener christelijke, Schriftgetrouwe politieke partij“.

Tot zoover dr Zuidema.

Men neme het ons niet kwalijk: we worden tegenwoordig kregel, als we dat misereabele woord „overspannen“ tegenkomen; me dunkt, dat moest een man als Zuidema maar overlaten aan de Overduins en gelijkgezinden uit de „oecumenische beweging“. Als de Heer Zijlstra Gods souvereiniteit wil zien beleiden naar den inhoud, en dien inhoud — naar den ouden Kuyper — schriftuurlijk wil zien opgebouwd, en dus naar het Woord terug wil, en zich dan herinnert dat aan de kerk de woorden Gods zijn toebedruwd, dan is hier geen overspannen „visie“ (verschrikkelijk leeg modewoord) op de kerk als Woord-verkondigster (in tegenstelling met de oecumenische beweging als de door Kuyper gevreesde formule-ramelaarster), doch dan is hier een doorgewone abaklank, waaraan ook dr Zuidema in al zijn schrijven en spreken trouw moet zijn (en nog kort geleden was, althans negatief in zijn oppositie tegen die formeele begrippen-jongleurs uit de „oecumene“). Vergun ons, dr Zuidema, den Heer Zijlstra te zien als den man, die naar den ouden Kuyper veelszins teruggaat, op die punten waar het nu juist op aankomt, en dobber niet heen en weer tusschen anti-oecumeniciteit en anti-31-mentaliteit. Schreef Kuyper niet, a.w. 1180, „Van Gereformeerde sprak niemand meer, liefst zelfs niet van Protestantsch, om ook den Roomschen broeder niet te kwetsen: Christus' telijk, ziedaar de allesomvattende leus, die men bij voorkeur tot parool koos..... Dat dit een illusie was zou spoedig blijken..... Vermenging is geen verbinding, maar oplossing..... De droom had dan ook spoedig uit!“

En als de heer Zijlstra de souvereiniteit Gods als confessioneelen (wyl schriftuurlijken, en door de kerk gepredikten en onderwezen) INHOUD weer naar voren gebracht wil zien, dan gaat hij niet alleen terug op den ouden Kuyper uit diens goede dagen, om principieel antirevolutionair te blijven, doch dan heeft hij óók getoond, een open oog te hebben voor den tijd, waarin we zelf hebben geleefd, en gezocht, nog maar kort geleden. Kuyper kon nog schrijven, dat in zijn dagen schier geen mensch tegen de leus van de souvereiniteit Gods bezwaar had; als ge maar niet die leus met confessioneelen inhoud kwaamt vullen. Dat is sinds Kuyper wel heel anders geworden. Toen in de duitse periode de rechtbank